

УДК 347.73

Максим Гребенюк,*канд. юрид. наук, доцент, заслужений юрист України,
керівник**Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем
боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України***Андрій Черняк,***канд. юрид. наук, провідний науковий співробітник відділу**Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем
боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ: СУЧАСНИЙ ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

У статті досліджено зарубіжний досвід правової регламентації впровадження цифрових технологій, особливості світової практики використання криптовалют у платіжних системах. Обґрунтовано доцільність нормативно-правового регулювання обігу криптовалют у законодавстві деяких країн світу.

Ключові слова: криптовалюта, bitcoin, електронні платежі, електронні гроші, цифрова економіка, майнінг, фінансовий інструмент, токен.

Актуальність дослідження. Світова економіка перебуває на початковій стадії запровадження сучасних цифрових технологій. Відбуваються кардинальні трансформації за багатьма показниками в різних напрямках міжнародного бізнесу та економіки, при цьому все активніше поширюються передові цифрові технології, які сьогодні розвиваються швидше, ніж світове законодавство, що регулює ці процеси.

Як переконливо демонструє зарубіжний досвід, криптовалюта набирає дедалі більшої популярності в усьому світі, а її розвиток заборонити технічно неможливо й економічно недоцільно. З огляду на це, актуальним та доцільним є вивчення практичного зарубіжного досвіду здійснення правової регламентації обігу криптовалют і технології блокчейн в умовах динамічного розвитку глобальної цифрової економіки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах відбувається також перманентний процес усвідомлення світовою спільнотою того факту, що цифрова економіка, спеціальні фінанси й Інтернет-торгівля у перспективі матимуть вирішальне значення у світових масштабах. В умовах світової фінансової кризи, коли національні валюти постійно знецінюються, запровадження єдиної цифрової валюти, зокрема криптовалюти, здатне розв'язати чимало наявних проблем функціонування світових фінансових систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику обігу криптовалют досліджували у своїх наукових працях такі фахівці-економісти, як: О. Галицький, О. Мороз, Е. Молчанова, Ю. Солодковський, А. Колдовський, К. Чернега, А. Полчанова, Є. Галушка та інші. В юридичній науці правовий режим криптовалют вивчали: С. Верланов, І. Доронін, А. Проценко, А. Гаркуша, Л. Нікітіна. Проте питання правового регулювання обігу криптовалют як на національному, так і на глобальному рівнях не досить висвітлені вітчизняними вченими, що й зумовлює актуальність подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті. Цілі статті полягають у дослідженні зарубіжного досвіду правової регламентації впровадження цифрових технологій, визначенні особливостей використання криптовалют у світових платіжних системах, а також обґрунтуванні доцільності нормативного регулювання обігу криптовалют у законодавстві деяких країн світу з метою здійснення порівняльно-правового аналізу в зазначеному контексті.

Мета статті – дослідження зарубіжного досвіду правової регламентації обігу криптовалют.

Виклад основного матеріалу. На думку світових експертів у галузі фінансів та економіки, майбутнє всієї міжнародної фінансової системи залежить від актуалізації

впровадження та удосконалення нової технології – блокчейн, яка перебуває в основі обігу криптовалют та передбачає створення послідовного ланцюжка з блоків, що містять певні дані. Таким чином, ключовою особливістю криптовалюти є відсутність будь-якого внутрішнього або зовнішнього адміністратора. Банки, податкові, судові та інші державні або приватні органи не можуть впливати на транзакції з криптовалютами [1].

Процес обігу криптовалют незворотний, оскільки його не можна скасувати, заблокувати або оскаржити. Отже, саме bitcoin – децентралізована цифрова валюта – став першим вагомим доказом успішної роботи блокчейн-систем та є абстрактною формою грошей. Відстежити bitcoin неможливо, оскільки мета його створення – уникнення державного контролю, сплати податків тощо. Зрозуміло, що ця цифрова валюта найперше почала використовуватися онлайн-торгівцями наркотиками та кіберзлочинцями.

Зважаючи на таку ситуацію, питання регулювання обігу криптовалют є актуальним для багатьох країн світу. Так, у травні 2012 року Федеральне бюро розслідувань (ФБР) опублікувало звіт «Віртуальна валюта bitcoin», в якому криптовалюта розглядалася в негативному аспекті, зокрема як система, «в якій злочинці можуть генерувати, переказувати, викрадати і відмивати незаконні засоби майже анонімно». У вересні 2013 року в США відбулася зустріч співробітників фінансових і правоохоронних органів США з керівництвом «Bitcoin Foundation» – організації, що об'єднує учасників ринку bitcoin. За підсумками зустрічі представники федеральної влади США підтвердили намір поширити на операції з bitcoin розроблені правила боротьби з відмиванням грошей, що діють стосовно звичайних валют [2].

Такої ж позиції дотримується й Уряд Китаю, зважаючи на те, що 5 грудня 2013 року Центральний банк Китаю заборонив банкам та іншим фінансовим установам здійснювати операції з bitcoin, а Інтернет-сервіси зобов'язали дотримуватися правил з протидії відмиванню коштів, отриманих незаконним шляхом. Цього ж року офіційну заяву щодо обігу криптовалют зробив Національний банк Франції, наголосивши на тому, що анонімний і нерегульований характер bitcoin робить цю валюту сприятливою для відмивання грошей і фінансування тероризму.

Криптовалюту необхідно відрізнити від електронних грошей, яким притаманні такі особливості: електронні гроші зберігаються на електронному пристрої; випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк; обіг електронних грошей обмежений

певною платіжною системою; електронні гроші є грошовим зобов'язанням особи, яка їх випускає [3, с. 18].

Стрімке зростання курсу bitcoin опинилося під загрозою у 2017 році в результаті масової атаки вірусу-здиричника «WannaCry», який вразив понад 200 тисяч цілей у 150-и країнах світу. У грудні 2017 року експерти компанії «Trend Micro» зафіксували нову шахрайську схему, в рамках якої злочинці поширюють майнер криптовалют «Monero» під назвою «Digminer» через додаток для миттєвого обміну повідомленнями Facebook Messenger. Потрапляючи на персональний комп'ютер, «Digminer» зв'язується із сервером, з якого завантажує і встановлює майнер криптовалют і розширення для «Chrome». Географія цієї шахрайської діяльності була поширена на такі країни, як Україна, Азербайджан, Філіппіни, Таїланд, Венесуела [4].

Саме тому 10 найбільших світових банків (Barclays, Credit Suisse, Canadian Imperial Bank of Commerce, HSBC, MUFG, State Street, Deutsche Bank, Santander, UBS, BNY Mellon) у 2017 році об'єдналися з метою розробки власної криптовалюти задля її використання з 2018 року у спільних фінансових операціях. Держави, що займають провідні позиції в міжнародних рейтингах (США, Великобританія, Катар), затвердили на нормативному рівні цифрові стратегії, у положеннях яких визначено заходи щодо забезпечення прискорення темпів цифрового економічного розвитку та прогресу, а криптовалюта в здебільшого отримала статус товарно-сировинного активу, що обкладається податком.

Урядом Молдови постановою від 31 жовтня 2013 року була затверджена Національна стратегія розвитку інформаційного суспільства «Цифрова Молдова 2020» [5], у положеннях якої задекларовано, що динамічний розвиток сучасних інформаційних послуг сприятиме підвищенню економічної конкурентоздатності на світовій арені, зростанню благополуччя населення.

Білорусь – перша країна у світі, яка у грудні 2017 року легалізувала майнінг та криптовалюту, а бізнесменам було дозволено укладати смарт-контракти. Ця норма закріплена в Декреті № 8 Президента Республіки Білорусь «Про розвиток цифрової економіки», який було підписано 21 грудня 2017 року [6]. Фактично Білорусь стала першою державою у світі, де відкриваються широкі можливості для використання технологій блокчейн. Головна мета запроваджених законодавчих ініціатив – створення цифрової економіки XXI століття та максимальне залучення потенціалу світових ІТ-компаній,

розвиток середовища для навчання фахівців відповідним цифровим технологіям. Такі терміни, як «блокчейн», «майнінг», «криптовалюта», «токен» нормативно закріплено.

Досить оригінальним є досвід країни-агресора РФ, яка останнім часом здійснює спроби розробки власної криптовалюти з метою уникнення міжнародних санкцій. Прогнозується, що розробка крипторубля може обмежити можливість уряду США впливати на економіку Росії [7].

Інтенсивний розвиток bitcoin обговорюється й у державах ЄС, що пов'язано із небезпекою поширення фінансування тероризму, відмивання брудних коштів, уникнення від сплати податків з використанням криптовалют. Саме тому були внесені зміни до четвертої Директиви ЄС від 20 травня 2015 року [8] щодо протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, у якій bitcoin розглядається як «грошовий інструмент». Отже, визначення bitcoin у Директиві ЄС не відрізняється від такої дефініції в законодавстві США.

Висновки

Нормативно не врегульований на міжнародному рівні розвиток цифрових технологій, зокрема блокчейну, створює передумови для значних викликів світовій фінансовій стабільності та безпеці будь-якої держави. Анонімність транзакцій та відсутність фактичного контролю за обігом криптовалют з боку державних структур сприяє тінізації економіки, до того ж навіть добросовісні власники криптовалют фактично позбавлені можливості захистити свої інтереси в адміністративному чи судовому порядку. У зв'язку із цим головна проблема, що виникає навколо криптовалют, полягає в тому, що на тепер відсутня уніфікована міжнародна конвенція щодо обігу криптовалют, зокрема bitcoin. Практично в усіх державах світу bitcoin визначається не як гроші, а як певний актив, у зв'язку з чим його оподаткування здійснюється на загальних засадах. Тому одним із ключових питань залишається перспектива оподаткування bitcoin за міжнародними стандартами.

Україна однією з перших у світі презентувала законодавчу базу щодо регулювання криптовалют, проте ця проблематика ще й досі остаточно не вирішена. Крім того, 17 січня 2018 року Кабінетом Міністрів України схвалена Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки, яка визначає напрями стимулювання економіки та залучення інвестицій, шляхи подолання цифрової нерівності, поглиблення співпраці з ЄС та розбудови вітчизняної інноваційної інфраструктури.

Проблеми розвитку ринку криптовалют та неконтрольований обіг цифрових валют на території України також перебувають у фокусі уваги РНБО України. За результатами засідання Національного координаційного центру кібербезпеки при РНБО України, яке відбулося у січні 2018 року, були визначені загрозові тенденції, пов'язані з обігом криптовалют: відсутність зовнішнього та внутрішнього контролю за обігом криптовалют; анонімність розрахунків, що потенційно створює передумови для їх використання з метою легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, оплати заборонених до вільного обігу товарів, зокрема наркотиків і зброї, фінансування тероризму у тому числі на окупованих територіях України. [9].

Проте відсутність значного досвіду інших держав світу в таких питаннях та однозначного міжнародно-правового тлумачення поняття «криптовалюта» потребує детального обговорення та тісної взаємодії всіх гілок влади для впровадження якомога досконалішого вітчизняного законодавства в цій площині. Таким чином, виходячи із викладеного вище, можна констатувати, що існує нагальна потреба в активізації зусиль світової спільноти з метою прискорення розроблення та в перспективі схвалення на базі Міжнародного валютного фонду, інших міжнародних фінансових інституцій відповідної конвенції, що надасть можливість чітко визначитися з понятійним апаратом щодо криптовалют, а також врегулювати питання правової регламентації обігу криптовалют як фінансового інструменту «глобальної цифрової економіки». Це питання також залишається актуальним і для України.

Список використаних джерел:

1. Що таке криптовалюта? Відмінні риси і принципи обігу. Усе про ринок криптовалют, біткоїн, блокчейн, майнінг, торгівлю. URL: <https://pingblockchain.com/shho-take-kriptovaljuta-vidminni-risi-i-princip/>
2. Достов В.Л., Кузнецов В.А., Шуст П.М. Электронные деньги как инструмент оптимизации платежного оборота (точка зрения). Деньги и кредит. 2013. № 12.
3. Верес І. Поняття та ознаки електронних грошей. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 8. С. 15-18.
4. Українців заражали майнером криптовалют через Facebook Messenger. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/12/22/632483/>
5. О Национальной стратегии развития информационного общества «Цифровая Молдова 2020»: Постановление Правительства Республики Молдова от 31 октября 2013 года № 857. URL: <http://>

mtic.gov.md/ru/postanovlenie-o-nacionalnoy-strategii-razvitiya-informacionnogo-obshchestva-cifrovaya-moldova-2020

6. О развитии цифровой экономики: Декрет Президента Республики Беларусь от 21 декабря 2017 года № 8. URL: http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/dekret-8-ot-21-dekabrja-2017-g-17716

7. Росія розробляє криптовалюту, щоб уникати санкцій – FT. Голос Америки. URL:

<https://ukrainian.voanews.com/a/rosija-rozrobljae-cryptovalyutu/4189069.html>

8. Директива ЄС 2015/849 Європейського парламенту та ради від 20 травня 2015 року. Офіційний вісник Європейського Союзу. URL: [http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20\(EU\)%202015_UA.htm](http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20160516/DIRECTIVE%20(EU)%202015_UA.htm)

9. О. Турчинов: Розвиток ринку криптовалют не може залишатися поза увагою держави. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/news/2965.html>

В статье исследован зарубежный опыт правовой регламентации внедрения цифровых технологий, особенности мировой практики использования криптовалют в платежных системах. Обоснована целесообразность нормативно-правового регулирования обращения криптовалют в законодательстве некоторых стран мира.

Ключевые слова: криптовалюта, bitcoin, электронные платежи, электронные деньги, цифровая экономика, майнинг, финансовый инструмент, токен.

The article examines the foreign experience of legal regulation of the introduction of digital technologies, features of the world practice of using crypto currency in payment systems. The expediency of the regulatory legal regulation of circulation of crypto currency in the legislation of some countries of the world is grounded.

Key words: crypto-currency, bitcoin, electronic payments, electronic money, digital economy, mining, financial instrument, token.

